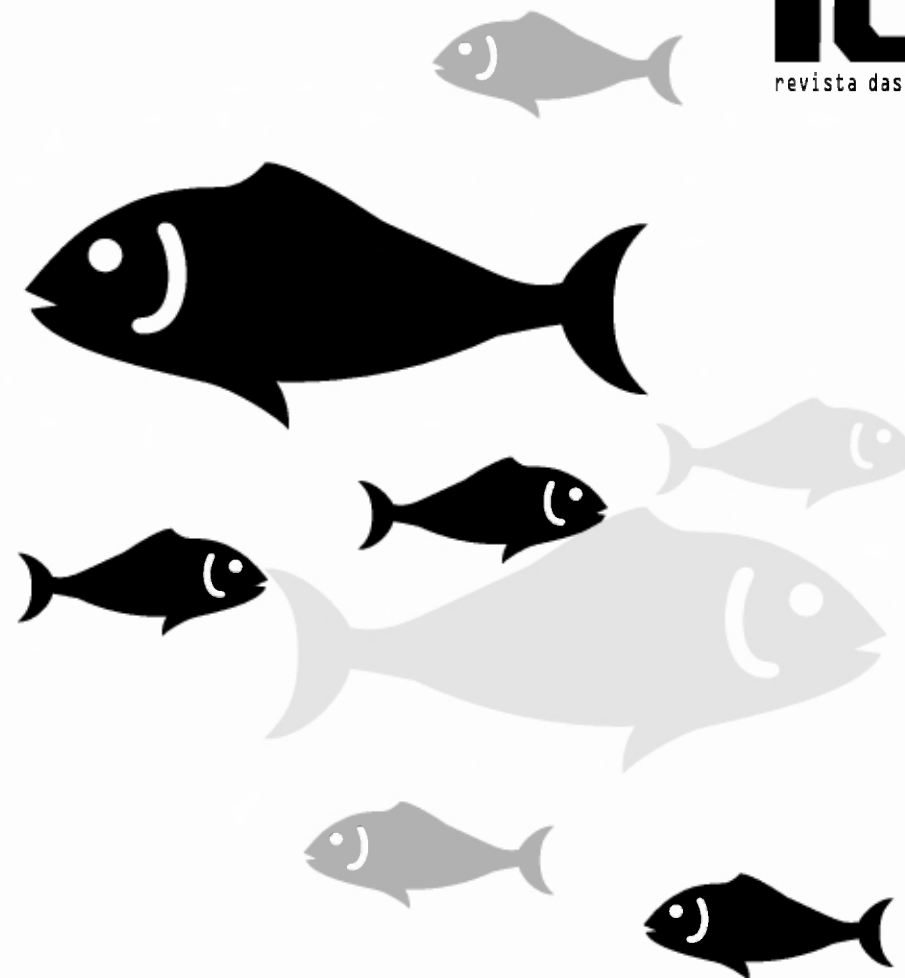

Con "Corazóns amolecidos en salitre", Rosa Aneiros amósase como unha auténtica contadora de historias. Os seus relatos contribúen ademais a rebaixar o déficit de mar que temos na narrativa galega. Unha escaseza da que xa se laiaba hai moitos anos Vilar POnte. Porque temos unha ricaz poesía salobre, mares literarios e mesmo actantes narrados por algúns dos nosos escritores. Pero case que sempre se trata de mares remotos, afastados e internacionais, moi alonxados das nosas costas e peiraos. De cando en vez, poida que cada día con máis frecuencia, pequenas gotas salgadas, con sons, cores e recendos das nosas maraxes e galernas, co saibo das nosas augas salobres, semellan querer disimular esta orfandade de mar na narrativa galega. É o que acontece co libro de Rosa Aneiros. Todo para relatarnos as olladas e os sentimentos de corazóns amolecidos en salitre.

Francisco Martínez Bouzas

A periodista e escritora Rosa Aneiros

Síndrome do noroeste

Rosa Aneiros

O Hospital da Virxe da Xunqueira de Cee é o escenario no que Rosa Aneiros desenvolve Síndrome do Noroeste, a inquietante narración que hoxe incluímos nos monográficos literarios de setembro de REVISTA DAS IETRAS. O título fai referencia a un andazo psíquico que sacode as terras de Santa Comba, Cee, Corcubión e Fisterra e que un doutor recién chegado de Barcelona vai descubrindo a través da súa paciente, a señora Adelina. A tese do doutor, apelada Ferrer, é que o andazo está provocado polo naufraxio do Casón, o mercante que se afundira o cinco de decembro de 1987 na praia do Rostro cun cargamento de substancias tóxicas. Con esta trama, Rosa Aneiros (Valdoviño, 1976), un dos novos valores da narrativa galega, constrúe unha narración marcada pola intriga pero tamén polo xénero fantástico, que suca estas páxinas con tinxes ás veces surrealistas e cun subsolo de clara crítica ecoloxista. Periodista, investigadora e narradora, Rosa Aneiros deuse a coñecer nos últimos anos con relatos marcados polo dominio técnico e a súa habilidade para remover as historias cotiás cun rictus máxico. Tamén publicou a novela xuvenil *Eu de maior quero ser*, editada por Sotelo Blanco e construída sobre a relación de cinco estudantes que comparten un piso en Compostela, onde a escritora demostrou as súas capacidades para adentrarse nos labirintos do cotián desde unha prosa intimista e, ó mesmo tempo, coloquial. Posteriormente, publicou a que, de momento, é a súa novela máis ambiciosa, *Corazóns amolecidos en salitre* (Laiovento), premio Carvalho Calero de narración e obra na que a crítica descubriu unha poderosa contadora de historias. As mesmas claves deses *Corazóns* –un mangado de relatos onde realidade e mais ficción se mesturan nunha dimensión narrativa de grande eficacia– son as que agora nos ofrece en *Síndrome do Noroeste* e que conforman un novo banzo na súa traxectoria.

a

delina e Marcos Ferrer confeccionáronse no peor momento das súas vidas. Eles non o sabían, pero sospetábano. Esas cousas sempre se perciben no fondo do corazón. Cando a muller chegou ó hospital aquela tarde de finais de setembro polo seu propio pé e mirou de fite á nova encargada de admisións en urxencias, algo no seu destino tomou carreiro para sempre.

—Dóme o peito, sinalou. Son Adelina Veleiro.

—¿Que máis síntomas ten? - preguntoulle unha enfermeira que a penas superaba a barreira adolescente dos vinte anos.

—Ai, ningún. Non se preocupe, señorita, só veño polas pilulas esas do doutor Pereiro. Isto élle a marea. Cando baixa tanto, aghora nas lagharteiras, tírame aquí, así, forte, á beira do corazón.

—O doutor Pereiro morreu, señora Veleiro, pero o doutor Pereiro era o psiquiatra, polo que me estraña que lle atendera unha doenza do peito. Déixeme que mire. Veleiro, acó está. Efectivamente, a vostede atendíaa o doutor Pereiro. Que raro... ¿señora Veleiro! ¿onde vai?

—Buscar as pilulas esas.

—Mire, señora Veleiro —a moza intentou demostrar tódolos coñecementos adquiridos en maratonianas noites de estudio diante daquela súa primeira paciente en prácticas— eu entendo que a morte dun médico sexa dura. Era alguén con quen vostede tiña moita confianza, pero a morte élle así. Hai outros médicos...

—Neniña, que morreu ben o sabía ¿ou quen pensa que llo avisou? ¿Se non fora por min aínda hoxe tiña as terras sen partir e co mal que se levan os fillos habían vender todo! Dixenllo eu, miñaxoia, non lle ghustou nadiña pero... a santa compañía éraa e el levaba o pendón ¿eu que lle vou faser! Éche así.

A enfermeira non alterou nin un ápice a súa expresión. Estaba segura de que aquilo era unha inocentada dos compañeiros no seu bautismo profesional.

—Así que ghuapiña, continuou Adelina, faimo e favor de disírlle a algén que me dea as pilulas esas, como lle chamaba o doutor Pereiro, que xa me avisou que había deixar recado.

Houbou uns segundos nos que o vento se fixo de papel e ardeu co lume das olladas daquelas dúas mulleres. A moza agardaba que alguén saíse de atrás das padolias e botase unha gargallada. A vella non se moveu pero, ó cabo de dous minutos inacabables, indicou:

—¿Vas ti ou vou eu?

A enfermeira volveu coller a ficha e leu "Adelina Veleiro. Síndrome do noroeste. Placebo. Avisar d. Marcos Ferrer".

—Ten vostede razón, señora Veleiro, ándolle moi despidada. Veña comigo.

A enfermeira de bata tan branca coma o seu escepticismo guiouna a través dos corredores diáfanos do hospital e petou na porta do doutor Ferrer. Sería o comezo de dúcias de paseos nos que as dúas mulleres percorrían os labirintos do centro de saúde nos seguintes meses. Ninguén lle explicou nunca quen era aquela velliña recachada e ferrotiña de acento suave e maneiras extremadamente elegantes para unha peixeira. Sen embargo, impoñíalle a súa única presenza. A nos ollos inmensamente verdes de Adelina, un sentíase naufragar e a súa resolución ameazaba os mecanismos máis primitivos do raciocinio humano. Isto foi o primeiro que pensou Marcos Ferrer ó ve-

la. E non se trabucou.

O doutor Ferrer chegara ó hospital Virxe da Xunqueira de Cee, naqueles terreos roubados ó mar e á ría polo recheo, a penas unhas semanas antes. Tamén el lle roubara á súa carreira un futuro brillante por unha escapada a tempo que sabía a covardía e loucura. Fora unha decisión relativamente fácil. Saír da Barcelona de tolos, como lle gustaba referirse a ela, e daquel complexo hospitalario mastodónico do Vall d'Hebrón cos seus milleiros de pacientes consumidos pola urbe, convertérase nunha necesidade premente. Non levara nada ben o divorcio de Laura. Por moito que dixese o contrario, debía recoñecer que lle doera que o deixara por un médico novo co MIR aínda quitándolle o sono polas noites. Todo o centro de saúde o sabía. Resultaba difícil obviar que a enfermeira xefe, esposa do respectable catedrático de psiquiatría, andaba a refregarse nas camas da sala de gardas cun mozo de corpo atlético e ambición desmesurada. Na separación de bens, Marcos Ferrer saíu gañando pero sentiuse un perdedor. No fondo, e aínda que o matrimonio fose un do de esgrima continuo, el seguía querendo. "Éche o que ten ser un sentimental deses que cre no amor", pensaba coa esperanza de non verse caer como observara a tantos pacientes seus. Non quixo comprobar, ou non tivo valor, se era capaz de manter a cordura enfrontándose cada día ós culpables da súa turbación con todo o persoal hospitalario como testemuñas expectantes. O traslado ó centro sanitario Virxe da Xunqueira, tan lonxe dos tentáculos afectivos de Laura, resultou tarefa doada. Escolleu ese destino por ser próximo ó lugar de nacemento da súa nai, emigrante en Barcelona dende os dezaioito anos, e porque tiña a certeza de que non habería maior problema cos trámites. Ninguén ben da cabeceira abandonaría unha praza fixa no prestixioso Vall d'Hebrón por aquel lugar recóndito onde mar e terra se fundían nunha aperta tan eterna como mortal. A fin do mundo. A tarde na que a señora Adelina cruzou a porta da consulta por primeira vez, dúas semanas despois da súa chegada a terras fisterrás, aínda seguía pensando en Laura en tempo pluscuamperfecto e as nubes do tercio norte non lograbán agochar a luz mediterránea das súas Ramblas barcelonesas.

—Doutor Ferrer, ¿estame oíndo? -a voz da enfermeira rouboulle aquel segundo de traslado a un futuro improbable.

—Claro... a señora Adelina Veleiro, ¿verdá? —O doutor rescataa durante as últimas semanas moitas palabras do baúl de lembranzas da súa nai e pronunciaba un galego forzado de emigrante de segunda xeración.

—Si, son eu, ghrasias señorita, ata outro día.

O doutor non puido evitar a súa sorpresa ante a desenvoltura da muller. Puxo os lentes e leu a ficha, non sen certa sorna. "Dende logo, pensara el, que humor máis negro o do doutor Pereiro este. Aínda morrendo facía chanzas con síndromes das que ninguén escoitou falar nunca. Síndrome do noroeste, a quen se lle ocorre".

—A ver señora, ¿que é o que lle doe?

—Outra ves..., élle a marea, xa llo dixen á señorita. Cando baixa moito tírame de aquí do peito. E aghora, coas lagharteiras, pois xa se sabe. O doutor Pereiro, Deus o teña no seo, dáame unhas pilulas moi xeitosiñas e pasábame todo.

—Non lle podo dar nada sen examinala antes. Comprenderá vostede...

—Ai, pois vai ter que ser outro día porque hoxe vén o meu fillo Miro da Coruña e non lle teño tempo. Hei faser un caldo de repolo ben rico... ¿e non me podería dar as pilulas esas de tódalas maneiras? Mire que esta noite hai lúa e é cando máis laia.

Demasiados tolos tratados ó longo do seu amplo currículo como para escandalizarse por unha señorita duns setenta anos de aspecto extremadamente tranquilo.

—Mire, facemos unha cousa, ¿vostede é de aquí, de Cee?

—Non, non lle son. Eu sonlle de Corcubión, alí de onda o xushgado.

—Vale, mándeme vostede mañá ó seu fillo e eu xa lle dou as pilulas.

Teño que facer unha consulta antes, ¿de acordo?

—Non, o Miro non pode. Sempre que vén do Ghran Sol non pode saír da casa que anda evadíño, meu pobre. Veño eu. ¿Vostede como dixó que lle chamaban?

—Doutor Marcos, Marcos Ferrer.

—Marcos... moi milagreiro lle é ese santiño. Témoalo alí en Corcubión nunha igrexa cun altar, aí, dá ghusto velo, o san Marquiños, nunca se veu tal na redonda. ¿E que máis? ¿Ferrer? ¿non será vostede dos da "Ferrié"?

—Non teño o gusto, señora

—Si, home si, foi o que fixo alí o Castelo do Cardeal, en Corcubión. Élle unha fortificación moi importante, defendía a ría con dusia de pe-

sas de artillería e noventa e seis militares...

—Señora, si, outro día cóntamo.

—Mañá.

—Mañá, si, veña a iso das doce e media. Mire, por curiosidá, ¿como sabe vostede iso de La Ferrière?

—Pois porque, mire, eu ándolle toda a mañá a voltas coas cunchiñas, e mais cos colares, e coas pulseiras, porque estes peregrinos que veñen a pé de ver ó Santiago e veñen ata o Cristo de Fisterra, estes, si, pois sempre paran alí comigo no banco e cóntanme as súas cousas... Veñen tan sós, cunhas ghanas de falar...

O doutor Ferrer non entendía nada. Cando se pechou a porta prendeu un cigarro e chamou polo traballador máis veterano do hospital. Preguntoulle directamente pola Síndrome do noroeste. O enfermeiro respondeulle como ben puido. Seica non era unha chanza senón algo moi serio. Disque pola zona de Santa Comba, Cee, Corcubión e Fisterra corría unha sorte de andazo psicolóxico caracterizado por certas peculiaridades que non tardaría en aprender a detectar a simple vista. Cada vez que o doutor Ferrer lle insistía en que explicase os síntomas, Xan abaneaba a cabeza negativamente. "Non lle sei dicir, iso sábese, debe ser porque moita xente vive soa, aquí, tan lonxe de todo e preto de nada, a fin do mundo... se lle digo a verdade, creo que a culpa de todo tena o vento do Nordés". Marcos Ferrer non podía crelo. Vinte anos dedicado á psiquiatría e non escoitara nada igual. O caso é que cando acendeu o ordenador e atopou o código da "Síndrome do noroeste" xunto con breves apuntamentos orientados a tratar unha inexplicable sintomatoloxía que non se achegaba á loucura pero facía impredecibles certos comportamentos e afectaba a centos de pacientes da comarca, creu tolear el tamén.

Esa noite non durmíu. O outono sorprendéao bruscamente cos seus días curtos de luz e aquela choiva impertinente que o envolvía todo. Dubidou se sería capaz de aturalo. Aquilo parecía tan bonito no verán, todo cheo de veraneantes; peregrinos; coches con matrícula suíza ou madrileña; a ría escintillante; a ferenza dominical do Ézaro; as illas Lobeiras, a Grande e a Chica; as galerías e balcóns cheos de flores das casas mariñeiras; o Pindo esgrevio co corazón sucado por corredores verdes... A invernia mudábao todo de socato e o silencio asubiante do mar embravecido enordecía aquela alma acostumada ó balbordo urbano. Marcos tomou outro calmante e deveceu por, alome nos, uns minutos de sono. Laura non quixo deixarlle.

A señora Adelina foi puntual á consulta. Seríao nos moitos días que visitaría o Virxe da Xunqueira naquel ano. O doutor Ferrer deulle as súas pílulas (efectivamente, tiña alí unha composición inocua preparada co seu nome nunha das gabetas do armario) e deixouno falar. Tiña tanta curiosidade por ver que era aquilo da Síndrome do noroeste que non podía evitar tirarlle da lingua para tentar diagnosticar algunha das súas características. Hai que dicir que o intentou durante varios meses. Todas as semanas, chovese ou houbese sol, Adelina arrastraba os seus setenta e moitos anos polo paseo que unía Corcubión co hospital para falar co doutor Marcos Ferrer.

Gustáballe aquel home de aspecto lánguideo e canso que a escoitaba sen tomar nin unha soa nota, ó contrario do que facía o anterior doutor Pereiro. Ela tomaba a pílula e volvía para casa. O medicamento era de cores e tamaños diferentes segundo fosen os síntomas: dor no peito pola marea; presa da cadeira ou dunha perna polo vento frío sen auga ou frouxa do ventre pola chegada dos bancos de sardiña... Pola súa banda, Ferrer escoitábala falar das súas conversas cos munes do porto, turróns como non había outro animal no mundo, e da súa tempe por engordar a base de migallas de pan; das lérias das xardas e maragotas que a viñan buscar ó banco de azulexos coloreados para irse bañar á praia fría de Quenxe; do seu Miro embarcado no Gran Sol que lle mandaba recado por un paño do mal tempo para que lle preparase o caldo para o seu regreso ó porto da Coruña; dos avisos de morte dun veciño ou, peor, daquel día que a viñera buscar a ánima do seu home defunto convertido en escaravello para que

o fose levar a Santo Andrés de Teixido. Marcos Ferrer non dicía nin chío. Adelina explicáballe que, claro, ela a todos os bechos do Señor lles tiña moita fe, que por algo foran criaturas que se salvaran do diluvio na barca de Noé, pero que os que máis lle gustaban eran os do mar. Seica traballara durante moitos anos nas antigas fábricas de salgadura e, insistía, vaia paroladas tiña botado con eles. Dicía que o que menos lle gustaba era desmallar os tramallos da lancha do seu sobriño e sacar os reis, as xardas, os sargos, as castañetas, algunha robaliza bendicida polo ceo, os xurelos e os pintos, todos eles coa boca aberta e as branquias esgazadas. Polo baixinho rosmaba que devolvía algún que outro baralloco ó mar cando non a miraban porque bechos duros coma eses non os hai e sempre sobreviven. Todos os que salvaba viñanlle dar as gracias polas noites no peirao á beira da casa e cantábanlle un alalá baixinho. Os homes, Adelina falaba a unha velocidade desorbitada ós seus anos, parecíanlle bos, algúns; malos, outros... Os peregrinos algún carto daban cando mercaban colares e cunchas e tiñan palique infinito, sempre facían compañía... O peor eran as luces das ánimas do Cemiterio dos gregos alí onde o fanallón Carrumeiro que berraban pola noite como almas en pena...

Marcos Ferrer chegara a unha conclusión rotunda despois de moitas horas escoitando a aquela muller. Apoiárase en libros científicos, consulta con outros colegas médicos, comparación de casos e de perfís de afectados. Non necesitaba máis. Coa súa explicación pretendía dar un xiro ó panorama científico: a Síndrome do noroeste fora provocado polo naufraxio do Casón. A traxedia do mercante, que afundira o cinco de decembro de 1987 na praia do Rostro cun cargamento de substancias tóxi-

cas, non só causara afeccións cutáneas e respiratorias entre os habitantes de Fisterra, Corcubión e Cee, senón que afectara psicológicamente ós suxeitos máis vulnerables, provocando cadros de alteración da realidade, divagación ou apatía. Non deixaba de ser unha patoloxía suave sen maiores consecuencias para o estado de saúde xeral do paciente, pero o doutor Ferrer estaba a saborear xa os aplausos e as felicitacións que sen dúbida o abafarían durante o seguinte congreso de psiquiatría que se ía celebrar, precisamente, en Barcelona. A cara de Laura sería memorable.

Namentres o doutor Ferrer soñaba con futuras indagacións médicas, a señora Adelina seguía a falar. Levaba meses falando, tirando dun fío de historias increíbles e fermosas nas que o escenario de Fisterra se convertía nun universo marabilloso poboador por centolos e cangrexos que xogaban ás adiviñas; gaivotas que pedían por favor que se lles abrisen as fiestras da casa para durmir ó quentíño e xardas que daban bicos polas mañás dende a auga co seu lombo de ondas azuladas rebrincando na beiría. Do Nordés e dos camiñantes do Cristo dicía a velliña que aprendía todos os contos marabillosos e, á vez, téticos de naufraxios na ría con berros de milleiros de españois mortos nos vinte barcos da Armada que, comandada por Martín de Padilla, afundira aló no tempo do ouro americano; e os laios dos holandeses afogados no Bufadoiro e aqueloutros ingleses que naufragaran contra o Centolo. A señora Adelina sentíao e comprendíao malia o babel de linguas, nas noites de treboada no mar e por eles rezaba un rosario no albor do día. Marcos Ferrer só vía o rostro desencaixado pola envexa de Laura e o recoñecemento dos colegas que tanto se mofaran del cando a infidelidade da

muller superara xa os límites do complexo hospitalario. Chegara a pensar mesmo en levar á señora Adelina como paradigma máximo do caso que el analizara tan, cría, cientificamente.

Sen embargo, unha tarde de decembro, chamaron ó doutor a urxencias. Chovía moitísimo fóra e o vento asubiaba na ría como poucas veces o sentira. Tivo o atrevemento de se asomar á fiestra e o espectáculo da treboada encolleulle o corazón. Cando entrou na sala na que o reclamaran estrañouse ó ver á señora Adelina deitada na padola. Tiñan visita o día seguinte, como todos os martes, pero o seu rostro lívido indicoulle que fora un motivo ben distinto o que a trouxera alí.

—Doutor, a paciente chamou por vostede.

—Si, gracias. Señora Adelina, señora Adelina... Non responde, ¿qué lle pasou? ¿onde a toparon?

O enfermeiro abaneou a cabeza seriamente.

—A ver se sae desta... Esta xentiña que vive soa, ós seus anos, sen ningún familiar preto... É unha mágoa. Atopárona deitada na cociña de terra da súa casa, que máis que casa parece un cortello. Rompeu a cadeira e alí quedou deitada sen que ninguén a escoitase. Debe levar días alí. Presenta desnutrición, rotura de varios ósos e unha importante hipotermia. Se ata ten musgo nunha perna. ¡Vállame Deus! Xúrolle doutor que o peor desta profesión non son as doenzas físicas senón a miseria na que vive algunha xentiña. Pobre muller...

O doutor estaba profundamente impresionado. Nunca vira á señora Adelina como unha muller de carne e óso senón como un ser feliz e sen dor que lle viña contar as súas cousas como tantos outros anciáns sós que atoparan no médico un confesor e un entretemento nas súas aburridas tardes da vellez. E agora estaba alí, entre a vida e mais a morte, por unha simple hipotermia. Custáballe aceptalo. De socato, a señora abriu os ollos e, como a primeira vez, o doutor Ferrer sentiuse naufragar no seu verde acuoso.

—Doutor, que veu o paño do mal tempo avisar de que vén o meu Miro...

A súa voz saía nun fío finíño. Colleu a man de Marcos sen que a este lle dese tempo a reaccionar.

—Doutor, se me pasase algo, míreme por el que é moi noviño e arghalleiro. Non é mal rapás, un pouco rabudo, pero non é mal rapás.

Non ben pasaran dous días e a señora Adelina morría sen grandes maneiras, en silencio e espaventos, como sempre vivira. Avisaron ó doutor Ferrer, quen indicou que habería que tentar pórse en contacto co fillo, aínda que estivese de faena no Gran Sol. O enfermeiro mirouno abraído:

—Doutor, mire, a señora Adelina vive soa dende hai máis de vinte anos. Morreu o fillo nunha marea porque lle gustaba ben darlle ó viño e afogou, malpocado, aló nas Illas Británicas. Nunca máis apareceu o corpo. Desgraciadísima, leva toda a vida a sufrir e sempre con ese sorriso...

O Ferrer non contestou e refuxiouse no baño da súa consulta. Mirou a súa imaxe reflectida no espello e descubriu dúas bágoas gordas como o medo baixándolle polo rostro, demasiado engurrado para os seus anos. Pasou así inacabables segundos ata que se virou para tirar da cisterna e descubriu unha xarda brillante, preciosa, coa boca aberta dende o burato do váter, que o fitaba tranquilamente. Ó minuto, desapareceu desconcertada, como preguntándose onde estaba ela. Marcos Ferrer apoiouse no lavabo. Sabía que naquel edificio do recheo da ría cando había enchente de marea nos meses de inverno, as algas e a area rubían polos sumidoiros, pero aquilo do peixe parecíalle excesivo. Ó saír tomar o aire, un paño do mal tempo espreitábao dende a fiestra, abaneado pola choiva implacable da fin do mundo. Laura mofouse del dende o inferno das lembranzas e Marcos Ferrer soubo que nunca máis tería relatorio para o congreso de psiquiatría de Barcelona.

ROSA ANEIRO S